

ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי: מיפוי ממשקי הממשל בישראל עם יהדות התפוצות

מבט מערכתי

במסמך זה מכון ראות מציג מיפוי של הממשקים הקיימים שבין גופי הממשל השונים בישראל לבין יהדות התפוצות, את המסקנות העולות מהם, ושורה של המלצות נגזרות. מסמך זה הינו תוספת [למחקר אסטרטגי](#) שפורסם במרץ 2017, אשר חזה את הסערה המושלמת במערכת היחסים בין ישראל והזהיר מפניה.

מכון ראות טוען שהקשר עם העולם היהודי צריך להיות מוגדרת על-ידי ממשלת ישראל כסוגיית ליבה בבטחון הלאומי. ואולם כיום, לא רק שהסוגייה אינה מטופלת ככזו, אלא שגופי הממשל בישראל מתנהלים ללא היגיון מארגן ביחס ליהודים בתפוצות. זאת בשל העדר מתמשך של תפיסה מערכתית לאומית, מסוג זה או אחר, של סוגיית הקשר בין ישראל והתפוצות.

מכון ראות מקדם את גישת העמיות היהודית בישראל ובתפוצות באמצעות מחקר חדשני והטמעתו משנת 2008. מכון ראות מודה למר אמנון ודי"ר קייטי רודן על תמיכתם במיזם זה.

תוכן

- 1..... מבוא
- 2..... מסקנות
- 2..... המלצות
- 3..... הממשקים בין הממשל בישראל ליהדות התפוצות
- 3..... משרדי ממשלה
- 4..... כנסת ישראל
- 5..... גופים נוספים

מבוא

הצידוק הבין-לאומי להקמתה וקיומה של מדינת ישראל נעוץ בתפיסה שישראל מהווה בית לאומי לעם היהודי כולו. ולכן, מכון ראות טוען שהקשר עם העולם היהודי צריך להיות מוגדר על-ידי ממשלת ישראל כסוגיית ליבה בבטחון הלאומי. בשנים האחרונות הפער בין ישראל והחברה הישראלית ליהדות התפוצות הולך וגדל עד לכדי סכנה למעמדה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי.

לפיכך, שחיקה של תפיסה זו מהווה איום חמור על הביטחון הלאומי של מדינת ישראל. יתירה מכך, הקשר עם ארה"ב, אחד מאבני היסוד של תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל, נסמך על רשת קהילות יהודית מסורה ומחוייבת. באופן דומה פועלים יהודים גם בחזית המאבק נגד המתקפה על הלגיטימציה הבסיסית של מדינת ישראל ותנועת החרמות. בהתאם לכך, אירוע כגון משבר הכותל אינו רק מאבק של היהדות המתקדמת בישראל אלא אירוע של בטחון לאומי.

מסקנות

לנוכח האתגרים הניצבים בפני הקשר עם העולם היהודי, מדינת ישראל חייבת לגבש תפיסה לאומית לגבי הקשר עם העולם היהודי שנגזרת ממנו תפיסת הפעלה של משרדי הממשלה השונים.

ואולם כיום, לא רק שסוגיית היחסים עם העולם היהודי אינה מטופלת כסוגיה של ביטחון לאומי, אלא שגופי הממשל בישראל מתנהלים ללא היגיון מארגן ביחס ליהודים בתפוצות. התנהלות זו באה לידי ביטוי בביטויים הבאים:

❖ **כיום אין תפיסה לאומית סדורה וברורה של סוגיית הקשר בין יהדות התפוצות וישראל, המתייחסת למערכת יחסים זו כאחד מן הנכסים האסטרטגיים ביותר של ישראל.** מערכת יחסים זו חיונית להבטחת זכות הקיום של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, ועלולה להוות גורם מכריע באתגרי השרדות העתידיים של ישראל בטווח הארוך.

❖ **בסוגיות מרכזיות, המעצבות את הקשר, אין לישראל 'מדיניות חוץ-יהודית', ולכן סוגיות אלו מוכרעות על ידי אינטרסים פוליטיים צרים או באופן שרירותי.** דינמיקה זו הרסנית לקשר עם העולם היהודי. כיון שסוגיה זו אינה מנוהלת באף רמה, מדיניות ישראל כלפי העולם היהודי היא סכימה של אוסף פעולות לא מסונכרנות או מתואמות של מספר רב של גופים שאינם מדווחים לאף גורם מתכלל.

❖ **הקשר עם העולם היהודי אינו על סדר היום של הרוב המוחלט של משרדי הממשלה, גם אם לחלק מפעולותיהם יש השפעה משמעותית על קשר זה.**

❖ **המגזר הציבורי לא מכשיר את אנשיו להכיר את הסוגיה ולהכיר בחשיבות של הקשר עם העולם היהודי.** הכשרות אלו לא עוסקות כיום בשאלה הליבה של הציונות, סביב משמעות מעמדה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי כולו.

המלצות

מכון ראות קורא לבחון את המלצות הבאות:

❖ **בחינה מחדש של חלוקת הסמכויות והקצאת המשאבים לסוגיית הקשר בין ישראל והתפוצות – תוקם ועדה בין-משרדית בהובלת משרד התפוצות שתגדיר מחדש מדיניות כלפי סוגייה זו, ותסמן תכליות ויעדים למדיניות אפקטיבית.** בנוסף, הוועדה תבחן את הקצאת המשאבים הקיימת ותמליץ על אופן הקצאת משאבים הרלוונטי לגודל האתגר.

❖ **הממשלה תקבע את זהות הגורמים המתכללים של סוגיית הקשר בין ישראל והתפוצות.** כל גורם מתכלל יציג את מדיניות ישראל בתחום אחריותו לאישור רה"מ או לאישור משרד התפוצות.

❖ **הגדרת 'סוגיות ליבה' של המדיניות הישראלית המעצבים את הקשר בין ישראל לתפוצות – הממשלה תהיה אחראית לקבוע רשימה של 'נושאי ליבה' המעצבים את הקשר בין ישראל לתפוצות.** נושאים אלה יכללו גם נושאים שהם לכאורה פנימיים, אולם יש להם השלכה על סוגיית היחסים עם יהדות התפוצות, כגון סוגיית הגיור, ההסדרים בכותל, ורישום לנישואין. הרשימה תעודכן אחת לשנה.

✦ **הקשר עם יהדות התפוצות יטופל כנושא של בטחון לאומי בישראל, ובמשרד התפוצות בשיתוף פעולה עם המטה לבטחון לאומי יהיו אחראים לניטור המגמות והמידע הרלוונטיים, ולהזנתם לכלל המערכות המשילתיות.**

✦ **נושא הקשר בין ישראל והתפוצות יהיה חלק משמעותי מכל תוכניות ההכשרה הממשלתיות, שם צוערים יצוידו לא רק בידע הנדרש, אלא גם בחוויית ביקור מעצבת בקרב קהילות יהודיות בעולם.**

הממשקים בין הממשל בישראל ליהדות התפוצות

להלן סקירה מקיפה, אולם לא בהכרח מלאה, של הקשרים והממשקים של הנושאים בהם עוסקים גורמי הממשל בישראל עם העולם היהודי. סקירה זו נועדה להמחיש את הביזור הממשלתי הבלתי-סביר של גופים שונים ולא מתואמים שעוסקים בסוגיות המעצבות את הקשר עם העולם היהודי.

משרדי ממשלה

✦ **משרד התפוצות:** משרד התפוצות אמון על חיזוק הקשר בין יהדות העולם לבין מדינת ישראל. המשרד פועל בתחומים הבאים: חיזוק זהות יהודית וקשר לישראל; מאבק באנטישמיות; חיזוק הקשר בין הקהל הישראלי לתפוצות. הקמת המשרד ב-1999 הייתה צעד בכיוון הנכון לשיפור הקשר בין ישראל לתפוצות.

ואולם, גם כפי שמדגים מסמך זה, ביזור הגופים שלהם השפעה על הקשר עם העולם היהודי, כמו גם חוסר התיאום והסנכרון בין משרדים אלה, מקשה על המשרד להפוך לגורם מתכלל ליחסים עם העולם היהודי או להטוות אסטרטגיה ממשלתית בנושאים אלה.

זאת ועוד, מרבית פעילות המשרד נוגעת לקשר שבין ישראל לתפוצות ונעשית על ידי גופים אורתודוקסיים¹, בעוד שחלק ניכר מהקהילות היהודיות (כמו רוב יהדות ארה"ב) שייכים לזרמים פלורליסטיים.²

✦ **משרד ראש הממשלה:** למשרד אין תפיסת הפעלה אחידה אשר באה לידי ביטוי אפילו בגופים השונים שעובדים במסגרתו, כגון: הכשרת כח האדם והמנהיגות העתידית של המגזר הציבורי ו"עתודות לישראל", אחריות על הוועדה לתיאום הפעולות בין הממשלה לבין ההסתדרות הציונית והוועדה לתיאום הפעולות בין הממשלה לבין הסוכנות היהודית, מערך ההסברה הלאומי, אגף הגיור, התכנית להעצמת תשתיות מורשת לאומית, מימון תכניות תגלית ומסע.

✦ **המשרד לקליטת עלייה:** למשרד אין תפיסה איך למנף את נוכחות נציגיו בנציגויות ישראל בעולם כדי לשמור את לכידות העם היהודי או למנף את קהילות הישראלים החיים בתפוצות "כגשר חי" בין החברה הישראלית ליהודים בעולם;

✦ **משרד המשפטים:** סדר היום של מחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד נוגעת במספר תחומים מרכזיים עבור קהילות יהודיות בתפוצות (כגון רישום הגיור ומעמד אישי), אשר משפיעות במידה רבה גם על היכולת לפתח זהות יהודיות בתפוצות.

¹ <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.3043311>

² ד"ר וחשבון שנתי, הממונה על יישום חוק חופש המידע במשרד התפוצות לשנת 2015

המשרד לשירותי דת: המשרד הינו הגוף הרגולטורי המגדיר את שירותי הדת לציבור היהודי במדינת ישראל. משרד זה נשלט כיום באופן מלא על ידי האורתודוקסיה החרדית. המשרד פעל לאורך השנים האחרונות ל"חיזוק הקשר עם יהדות התפוצות". בפועל המשרד פעל "במקומות בהם יש למשרד אינדיקציה דבר החשש להתובללות"³.

משרד החינוך: במשרד קיים 'האגף למורשת', האחראי בין היתר על עיצוב התכנים החינוכיים הנוגעים לקשר מול יהדות התפוצות. יחידת 'קשרי ישראל והתפוצות' באגף עוסקת בחיזוק ובטיפול קשרי חינוך בין בתי ספר מישראל לבין בתי ספר יהודיים בעולם. הקשר טובב בין היתר סביב פיתוח תכניות לזהות יהודית ומורשת עבור בתי ספר בחו"ל.⁴

המשרד לנושאים אסטרטגיים: המשרד מוביל את המאבק בתופעת הדה-לגיטימציה לישראל בעולם כגוף מטה, ועובד באופן שוטף עם קהילות יהודיות וגופים פרו-ישראלים בעולם. הקשר עם יהדות התפוצות ומעמדה של מדינת ישראל משמעותיים וחיוניים לחיזוק לגיטימיות מדינת ישראל.

משרד החוץ: הנציגים הישראלים בנציגויות משרד החוץ בעולם, הופכים פעמים רבות לפנים של ישראל ומגלמים את הקשר הישיר והבלתי אמצעי עם ישראל הרשמית.

משרד הכלכלה: מערך נספחי הסחר של משרד הכלכלה (ולעיתים גם הנספחים הכלכליים של משרד האוצר) עובד פעמים רבות עם קהילות יהודיות ברחבי העולם.

כנסת ישראל

הלשכה המשפטית של הכנסת: ייעודה הוא לסייע ליועץ המשפטי לכנסת במילוי תפקידיו הכוללים. לחקיקה בישראל ישנם הרבה פעמים השלכות על חייהן של קהילות יהודיות בתפוצות, בעיקר בסוגיות הנוגעות למעמד האיש, תפר בין דת ומדינה וזכויות מיעוטים.

ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות: תחומי עיסוקה הם בעיקר עידוד וקליטת עלייה ושימור הקשר לישראל בקרב "יורדים"; לוועדה זו לא נגזר סדר יום ברור מהאחריו תשיש לה גם לגבי התפוצות.

ועדת החוקה, חוק ומשפט: בחלק מדיוני וועדה זו מתקיימים דיונים שהשפעתם נוגעת לנושאים שעשויים להשפיע באופן ישיר על כלל היהודים בעולם. קולם של יהדות התפוצות אינו נשמע במהלך דיוני הוועדה הרלוונטים.

שדולות הכנסת: כיום קיימת השדולה לחיזוק העם היהודי, שדולת יחסי ישראל-ארה"ב, השדולה לחיזוק מערך החוץ והשדולה למאבק בדה לגיטימציה של מדינת ישראל. לכל אחת מהשדולות מטרות שונות הקשורות במישרין או בעקיפין ליחסים שבין ישראל לתפוצות.

מרכז המחקר והמידע (ממ"מ): מרכז המידע והמחקר ביצע עד כה מספר מועט של מחקרים הקשורים לעולם היהודי, אשר רובם מתמקד בנושאי עליה או ביעילותן של תוכניות הזכות למימון ממשלתי חלקי (דוגמת תגלית).

³ ראו בקשה למידע בדבר הוצאה לפועל של פרויקטים בתחום חיזוק הקשר עם יהדות התפוצות.

⁴ <https://www.themarker.com/news/education/1.3146042>

גופים נוספים

- הסוכנות היהודית:** לסוכנות היהודית יש מעמד הייחודי שמעוגן בחוק המגדיר את השותפות האסטרטגית שלה עם ממשלת ישראל, שכוללת גם חלוקת אחריות ביניהם לטיפול בנושאים בשונים. למרות שהמודלים של הסוכנות היהודית לחיזוק הקשר עם התפוצות זוכים לעניין רב בעולם,⁵ היא עדיין לא מרכזת את הסוגיות החשובות באמת המרכיבות את יחסי ישראל והעולם היהודי ואין לה מעמד של תכלול הסוגיה.
- נשיא המדינה:** לסדר היום שמתווה הנשיא השפעה על פעילות יהדות העולם. דוגמה לכך היא התייחסות ל"ציאות" סדר ישראלי חדש" (ארבעת השבטים, דתיים, חילונים, חרדים וערבים, אשר חיים בפחד וללא שפה משותפת. בעוד שהצבת סדר היום הזה השפיעה על סדר היום של ארגונים יהודיים בעולם, היא לא התייחסה לעולם היהודי כחלק מסדר היום.
- הרבנות הראשית לישראל:** כסמכות הדתית העליונה במדינת ישראל, לרבנות נודעת השפעת רבה על העולם היהודי בארץ ובתפוצות. מעמד הרבנות בישראל הפך להיות אבן מחלוקת עם קהילות יהודיות פלורליסטיות בעולם בשנים האחרונות.
- הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי (חברה ממשלתית).**
- החברה למתנ"סים מרכזים קהילתיים בישראל בע"מ:** לחברה תפקיד משמעותי בעיצוב נראות החינוך, שעות הפנאי והחינוך הבלתי פורמלי בישראלופוטנציאל, לא ממומש עדיין, לקידום החינוך הבלתי פורמלי גם בקרב קהילות יהודיות ברחבי העולם באמצעות שיתופי פעולה עם גופים מקבילים של קהילות יהודיות מעבר לים.

סוף.

⁵ כך לדוגמה במאסר 2017 התקיים "כנס התפוצות 2017" שקיבץ למעלה מ-100 חברי פרלמנט, שרים ופקידים בכירים מ-29 מדינות מרחבי העולם, שרצו ללמוד מישראל כיצד היא שומרת על קשר עם התפוצה היהודית-ישראלית בעולם.